

---

20. YY. BAŞLARINDA, K. AFRİKA'DAKİ PLANLAMALARDA, PLANLAMA AKTÖRÜ OLARAK H. PROST FEZ MODELİ VE MORFOLOJİK ANALİZLER

Hülya Coşkun

MSGSÜ, Mimarlık Fakültesi, Y.Mimar, Dr. Öğrencisi.
her_222@yahoo.com

Çalışmanın Amacı; 20. yy. başlarında, H. Prost'un K. Afrika'daki, Kolonyal kent planlamasında, planlamanın aktörü olarak önemi. H. Prost'un, kolonyal kent planlama idealinden, kültüralist ve korumacı bir yönetime geçişinin planlamaya yansımaları, planlama yöntemlerinin analizi ve morfolojik boyutta kente yansımaları.

Araştırma Yöntemi

H. Prost'un, Paris'teki, Beaux-Art eğitimi ile başlayan ilk döneminden itibaren, planlamaya yaklaşımı. İlk dönem, Anvers ve Paris planlamaları. H. Prost'un K. Afrika'daki planlamalarında, kolonyal kent, planlama idealinden, kültüralist-korumacı yönetime dönüşümü. Kentsel, morfolojik değişimlerde, Prost'un, kent planlamacı aktör olarak rolü. Fas kenti ele alınarak, Prost'un planlama yöntemlerinin analizi.

Prost'un ilk dönemleri. Anvers ve Paris uygulamaları. Prost'un ilk dönem Kent Planlamacılığına Bakış

20. yüzyıl başında, büyük şehirci ve şehirciliğin kurucusu H. Prost, K. Afrika'da planlamalar gerçekleştirir. H. Prost, Paris'te, Hénard sonrasında, Paris kentinin planlanmasını ve modernizasyonunu gerçekleştirmiştir. H. Prost, 20. yüzyıl modern şehirciliğin de kurucularındandır. Fransa'da, kent planlamasında önemli bir kurum olan, Sosyal-Müze'nin de, bir üyesi ve ESA, École Spécial d'Architecture (Mimarlık Okulunda) dersler veren eğitmandir. H. Prost'un, K. Afrika'daki, planlamaları, mesleki yaşamındaki gelişmelerin ve yaşamı boyunca deneyimlediği, kent planlama yöntemlerinin de göstergesidir. Prost'un, K. Afrika'daki, kent planlamacılığı; öğrencilik dönemlerinde, eğitimini aldığı École des Beaux-Arts (Güzel-Sanatlar Okulundan), modern şehircilik planlamasına ve kültüralist-korumacı planlamaya değişimler gösterir. H. Prost, K. Afrika'da, ilk döneminde, kolonyal temelde bir planlamacılık uygulasa da, sonrasında, kültüralist-korumacı bir yaklaşımı benimser. K. Afrika'daki kentlere özgü yeni yöntemler geliştirir. Frey'e göre: "Prost, bir "kültüralist" olarak, gelişmiş bir modernliğe ve şehirciliğe karşıdır".¹

Bir kent planlama aktörü olarak H. Prost'un, K. Afrika'daki, ilk dönem Kolonyal planlamaları ve uygulamaları

H. Prost'un, K. Afrika'da, gerçekleştirdiği planlamalar, farklı planlama yöntemlerini içerir. Frey, H. Prost'un, Fas'taki planlama deneyimlerinin önemine dikkat çeker. Frey'e göre H. Prost'un, Belçika ve Fas'taki uygulamaları önemlidir. Bu planlamada, deneyimleri ve geniş bir bakış açısı vardır. 2 H. Prost, ilk yarışma projesi Anvers ve K. Afrika'daki, Marakeş'deki planlamaları, Beaux-Art'ın, temel ilkelerine göre; kentin tarihi, organik, düzensiz yapısına uyum sağlamayan, şekilci planlamalardır. H. Prost, K. Afrika'da, Beaux-Art, uygulamalarından başlayarak, kültüralist ve korumacı, planlama yöntemini benimser. Planlama yöntemi; tarihi kentlerin yerel, vernaküler dokusuna uyumlu, korumacı bir yönetime dönüşür.

H. Prost'un, Fas Planlaması, Kolonyal planlamadan, kültüralist-korumacı yönetime doğru geçişi

H. Prost, Fas planında, ise, farklı bir planlama yöntemi uygular. Kentin, tarihi eski dokusuna dokunmadan, yeni planladığı, Beaux-Art planlı kenti, eski kente eklemeler. Fas Planı diğerlerinden farklı bir sistemdir. H. Prost, kültüralist ve korumacı bir yöntemi benimser. 4 Fas planlamasında, tarihi kente dokunmaz. Yeni kenti, tarihi kentin dışında kurgular ve tarihi kente eklemeler. Böylece, "Prost, Fas'ta, eski kente benzer yeni kent oluşturur." 5 H. Prost'un bu yöntemi; Cerda'nın Barselona'da, eski kente eklenen, planlama yöntemini de çağırıştırır. Fakat, Prost, eski kente, eklenen, yeni ve modern bir kent yerine; tarihi kentin, düzensiz sokak yapısına uyumlu, esnek, eski kentten tarihi referanslar alan, planlama gerçekleştirir. Bu yeni sistem; H. Prost'un, Fas'a özgü geliştirdiği, yeni planlama yöntemidir.

H. Prost'un korumacı ve yenilikçi Planlama yöntemleri analizi ve örnekler. Morfolojik değişimlerin irdelenmesi.

H. Prost, Fas'da, tarihi sit alanının uzağına, Avrupa kentleri gibi ızgara plan uygular. Fakat, H. Prost'un ızgara planı; geliştirilmiş bir uygulama olarak, bilinen antik dönem ızgara planlı planlamalardan farklıdır. Tunus'ta, kenti ızgara planlama sistemi üzerine kurgulayan H. Prost, Fas'da ise; kentin, tarihi organik kent dokusuna da, uyum sağlayan yeni esnek bir planlama yöntemi görülür.

Anahtar Kelimeler: *H. Prost, kolonyal planlama, kentsel morfoloji, kültüralizm.*

Prost'un ilk dönemleri. Anvers ve Paris uygulamaları. Prost'un ilk dönem Kent Planlamacılığına Bakış.

20. yüzyıl başında, büyük şehirci ve modern şehirciliğin kurucusu H. Prost, Paris Toplum Sağlığı Kurulu üyesi Risler'in tavsiyesi ile, K. Afrika'ya çağrılır ve K. Afrika'da kent planlamaları gerçekleştirir. (Cohen, 2010, 53) H. Prost, 20. Yüzyıl başlarında, K. Afrika'da, gerçekleştirdiği çok sayıdaki projelerle, bu bölgedeki önemli bir planlama aktörü olarak görülür. Prost, aynı zamanda, endüstri devrimi sonrası, 20. yüzyıl başlarında, modern şehirciliğin de kurucularındandır. Prost, Paris'te, E. Hénard sonrası, Paris kentinin planlanmasını ve modernizasyonunu gerçekleştirmiştir. Fransa'da, kent planlamasında, önemli bir kurum olan, Musée-Social, (Sosyal-Müze'nin) de, bir üyesi ve ÉSA, École Spécial d'Architecture (Mimarlık Okulunda) dersler de veren bir eğitmendir. Sosyal-Müze, Prost'un üyesi olduğu, SFAU, Société Française des Architectes d'Urbanistes (Fransız Şehirci Mimarlar Kurumunun) da doğduğu yerdir. Prost, daha sonra, bu kurumun, genel sekreterliğine getirilecektir. (Cohen, 2010, 1) Tüm bu özelliklerinin, Prost'un, K. Afrika planlamalarına yansımaları çok yönlüdür. K. Afrika'daki, Prost planlamaları, 19. ve 20. yüzyılın bilinen kent planlama yöntemlerini kullanarak

oluşturduğu bir yöntemler bileşkesidir. K. Afrika kent planlamaları, Prost'un mesleki yaşamındaki gelişmeleri de sergiler. Prost'un, K. Afrika'daki, planlamaları, mesleki gelişmelerinin ve yaşamı boyunca deneyimlediği, kent planlama yöntemlerinin de göstergesidir. Denilebilir ki; "Prost, kendi deneyimlerini, şehirciliğe aktarmıştır." (Frey, 2011, 373) Prost'un, K. Afrika'daki, kent planlamacılığı; öğrencilik dönemlerinde, eğitimini aldığı École des Beaux-Arts (Güzel-Sanatlar Okulundan), modern şehircilik planlamasına ve kültüralist-tarihselci-korumacı planlamaya değişimler gösterir. Prost, K. Afrika'da, ilk döneminde, kolonyal temelde bir planlamacılık uygulasa da, sonrasında, yerel-vernaküler mimari üzerinde araştırma ve deneyimleri arttıkça, planlama yöntemleri de değişir, tarihselci-korumacı yaklaşımı benimser. K. Afrika'daki kentlere özgü yeni yöntemler geliştirir. Prost, Cerda'nın 1. olduğu Barcelona yarışmasında ikinci olan ve Paris kenti planlamasını birlikte gerçekleştirdiği yakın arkadaşları Jaussely, Agache ve ayrıca Tony Garnier'in planlamalarının da bilincindedir. Prost, 19.-20. Yüzyılın farklı ideolojilerdeki büyük kent planlamacılarından da etkilenir; tarihselci C.Sitte, Cerda, Haussmann'ın, seçici-tarihselciliklerinden ve endüstri devrimi sonrası, Paris'te, 20. yüzyılın, taşıt odaklı ilk kent modernizasyonu gerçekleştiren, E. Hénard, kendinden önce, K. Afrika'da planlamalar gerçekleştiren J. C. Nicolas Forestier'e, Rotival'e kadar geniş bir çerçevede yer alan önemli planlamacılarından etkilenir. (Cohen, 2010, 51) 19. ve 20. yüzyılın başları, Fransız şehirciliğinde önemli gelişmelere sahne olur. 1900'lerin başında, Le Play'in öncülüğünde, Sosyal-Müze, Paris Belediyesi bünyesinde kurulur. (Rabinow, 1991, 254) Sosyal-Müze, Paris Kenti Planlamalarını, yöneten ve yönlendiren, bir kurum olur. Bu kurum, aynı zamanda, K. Afrika'daki planlamalarla da ilgilenecektir. (Wright, 1991, 99) Sosyal-Müze sonrasında da, Paris Kenti Planlamalarında, önemli bir denetleme ve kontrol kurumu olarak: SHUR, Section d'Hygiène Urbaine et Rural, (Kent ve Kırsal Alanda Toplum Sağlığı Kurulu) kurulur. (Rabinow, 1991, 254) 20. yüzyılın başlarında, Sosyal-Müze'nin ortaya çıkması; Paris kent Meclisinde ve Sosyal Müze yapısının kendi içerisinde de, şehircilikte, yenilikçi ve modern kent planlama yöntemlerini tartışmaya açar ve yeni kent planlama yöntemlerini kent planlamasına getirir. Prost'un, Paris kenti planlamaları, PARP planlamaları, Plan d'Aménagement de Région Parisienne, (Paris Kenti Bölgesel Düzenlenmesi) bağlamında, ele alınır. Bu planlamalar; Kentin modernizasyonunu ve toplum sağlığı düzenlemelerini kapsamaktadır. PARP, Paris Kenti Bölgesel Düzenlemeleri; kentin düzenlenmesini, nüfus ve konut alanlarının kontrol altına alınmasını, sınırlandırılmasını kapsamaktadır. 20. yüzyılın başındaki yasalar, Paris'te, kent *periferisi* (sur duvarları) içerisinde yeni yapılar yapılmasını da olanaksız yapmıştır. Böylece, Prost, Paris'te kent planlama bağlamında) önceliği kentin düzenlenmesine ve modernizasyonuna tanımıştır. Bu durum, Prost'un, şehirciliğe olan yenilikçi katkılarını, farklı teori ve yöntem ve teknikler geliştirmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Prost'un, Paris planlamaları, kent *periferisi* (sur duvarları) dışında, kentin banliyölerine kadar uzanan oldukça geniş bir perspektifte, planlama önerilerini kapsar. Bu yenilikçi düzenlemeler sonucu; Paris kenti *periferisi* içerisinde yeni konut alanları açılması yasaklanırken, artan nüfusu ve konut alanları, yeni yasalar ve düzenlemelerle kontrol altına alınmaya çalışılır. Böylece, Paris kenti büyümesi kontrol altına alınır ve kent *periferisi* içerisinde, yeni konut alanları açılması ve konut planlaması sınırlandırılır, kente nefes aldırın, yeni yeşil alanların planlamasına öncelik verilir. Prost, Sosyal-Müze'nin bir üyesi olarak, bu düzenlemelerin içerisinde. Frey'e göre: "Prost, bir "tarihselci" olarak, gelişmiş bir modernliğe ve şehirciliğe karşıdır". (Frey, 2004, 1) Prost, K. Afrika'da, ilk dönemlerinde, Paris planlamalarının uzantısı bağlamında ve politik uygulamaların gerektirdiği kolonyal yönetime uyumlu planlamalar gerçekleştirir. Sonrasında ise: kendinden önceki tarihselci-korumacı ve modern kent planlamacıları dikkate alarak, K. Afrika'daki, kentlere özgü yeni yöntemler geliştirir.

Şekil 1. Prost, ilk yarışma projesi olan, Belçika, Anvers Projesi. Kaynak, IFA Archives, Paris.

Bir kent planlama aktörü olarak H. Prost'un, K. Afrika'daki, ilk dönem Kolonyal planlamaları ve uygulamaları.

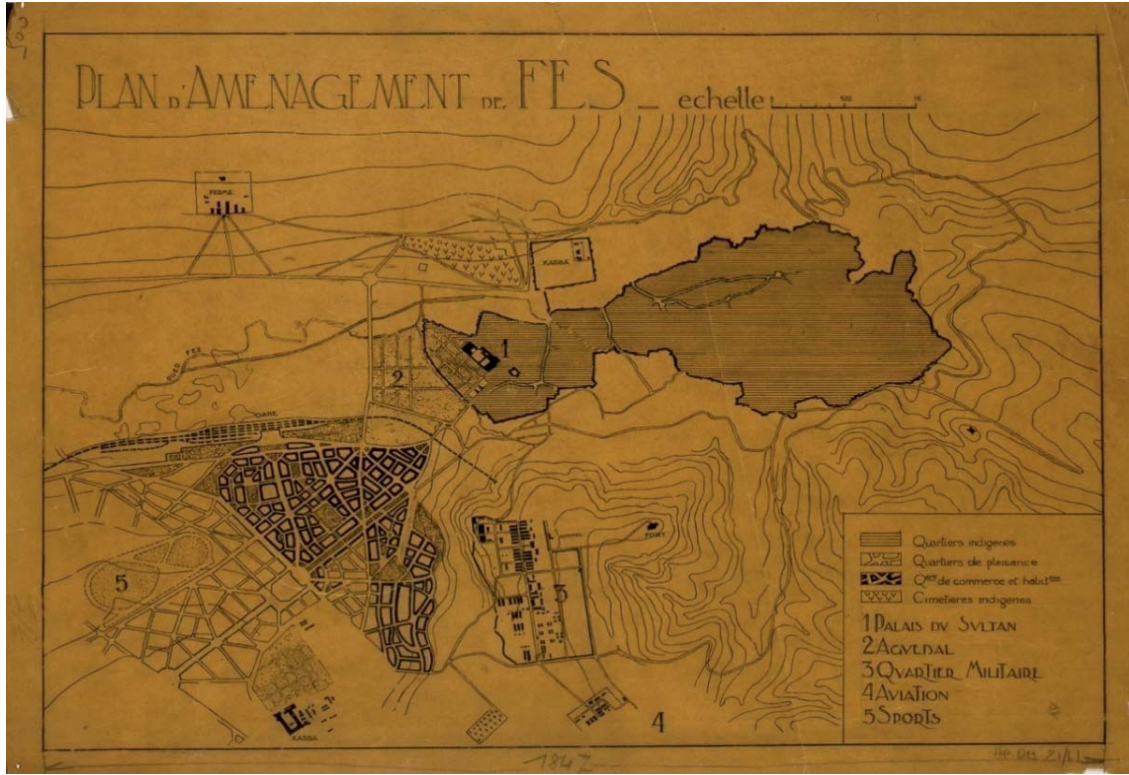
H. Prost, K. Afrika'ya gittikten sonra, bölgedeki Fransız politik aktör olan Lyautey ile birlikte çalışmaya başlar. Prost ve Lyautey'in Fas'ta uyguladıkları planlamalarda, ilk dönemlerde, kentin, tarihi sosyal yapısını ve “patrimoine” (kültürel mirasını) dikkate almayan, kolonyal sistemde, *Beaux-Art* modeli, yıldızvari planlamalar, uygulanır. Kolonyal sistemde olarak, bu planlamaların temeli; kentsel ve sosyal toplum sağlığı odaklı kent politikalarıdır. Prost'un, K. Afrika'da, gerçekleştirdiği planlamalar, dönemlerine göre, farklı planlama yöntemlerini de içerir. Prost, planlamalarında, ilk olarak, kolonyal sistemde ve Prost'un Paris'te eğitimini aldığı *Beaux-Arts* (güzel-sanatlar) planlamasından başlayarak uygulamalar gerçekleştirir. Prost'un, ilk, yarışma projesi olan Belçika Anvers ve sonrasındaki, K. Afrika'daki, Fas, Marakeş'deki planlamalarında, *Beaux-Art* (Güzel -Sanatlar) uygulamalarından etkilenmeler görülür. (Şek.01) K. Afrika'daki eski kentler konusuna, ayrıntılı bilgiye, mimariye gösterilen büyük bir özene dayalı olsa da, Prost'un Fas'daki çalışması, Anvers projesi gibi, Fransa'daki şehirciliğe, özellikle de, Paris konusuna dolaylı bir katkı gibi okunabilir. (Cohen, 2010, 54) Prost'un, Prost, ilk başlarda, morfolojik olarak, kentin tarihi, organik ve sosyal yapısını dikkate almaz. Prost'un, Marakeş, Planı, tamamen *Beaux-Arts* ilkelerine göre, yıldız şeklinde planlanmıştır. (Pinon, 2010, 34) Prost'un, ilk yarışma projesi Anvers ve K. Afrika, Marakeş'deki planlamaları, *Beaux-Art*'ın, temel ilkelerine göre; kentin vernaküler yapısına, tarihi, organik, düzensiz yapısına uyum sağlamayan, şekilci planlamalardır. (Frey, 2004, 2) Fakat, yine de, Frey'e göre: “Prost'un, Belçika ve Fas'taki uygulamaları önemlidir. Bütün bu planlamalarda, deneyimleri ve geniş bir bakış açısı vardır.” (Frey, 2004, 2) K. Afrika'da, Prost ile birlikte çalışan Lyautey'in politik temeldeki, planlama programı; “modern” anlayışla yok edilen kentsel dokulardaki, “l'urbanisme” (şehircilik) ruhu üzerinedir. (Frey, 2004, 2.) Morfolojik olarak, Prost'un, Kazablanka'da uyguladığı sistem, yerel dokudan farklı “kolonyal” sistemi içerir. Bu sistem; Lyautey'in isteğiyle, “Avrupalı” ve “yerli” yaşam alanları ve Prost'un uyarlaması ile paralel kentler oluşturma fikridir. (Pinon, 2010, 25) Bu uygulama, kentsel ve de sosyal morfolojide, müdahale anlamına gelmektedir. Bu durum,, sosyal olarak da uygun bulunmaz. Prost'un, sosyolojik açıdan, titizlikle çalıştığını belirten, sosyolog, M. Halbwach tarafından da benimsenen bir fikir değildir.

(Frey, 2004, 2) Sosyal morfolojide, pek de uygun görülmeyen bu yöntem, bir hijyenistin başlıca uygulama yöntemi olan “bölgeleme” idealine dayanmaktadır. (Frey, 2004,2) Paris Kenti Planlamalarında etkin bir kurum olan, Sosyal-Müze de, Fas ve Cezayir'deki kent planlamaları, dikkatle izlemektedir. (Wright, 1991, 99) Prost, Kazablanka'da, kolonyal temelde bir plan şeması uygular. (Şek.02) Prost, Sosyal-Müze yasalarına göre, Fas, Kazablanka'da: işlevsel yaşam tiplerine göre, morfolojik ve etnik “zone” (bölgeler) planlar. (Barattuci, 2006, 87) Bu yöntem, gerçekte, Jaussely'nin Barselona'da uyguladığı yöntemle de benzerlikler taşır. (Cohen, 2010, 53) Prost'un çalışmalarında önem verdiği diğer bir sorun da; toplum sağlığıdır. E. Hénard'ın, Paris'teki kent modernizasyonu çalışmaları, Prost'u, kent toplum sağlığı, trafik dolaşımı ve sorunun üzerine çalışmaya yönlendirir. (Cohen, 2010, 53) Bütün bu uygulamalar, bir kentin, sosyal yapısını, sivil mimarisini; “patrimoine-architecturale” (kültür mirasını) tahrip eden bir uygulamadır. Kentin, yerel-vernaküler yapısı, mimari bütünsellik içindeki, kentin nüfusu ve sosyal yapısı, insan eliyle binlerce yılda gerçekleştirilen “patrimoine” (kültür ve mimari mirasını) oluşturan temel kavramlar göz önüne alınmaz ve kentsel ve sosyal morfolojik yapı tahrip edilerek kent kimliğini kaybeder.

Şekil 2. Prost, Kazablanka, Planı. Yıldızvari kent plan şeması. Prost, Kazablanka İmar Planı, Kaynak, Kaynak, IFA Archives, Paris.

Böylece, kolonyal temeldeki planlamalarda, azınlık için planlanmış, parçalanmış yaşamlar üzerine kurgulanan sistem, gerçekte, amaçlanan, kolonyal “modernite”den uzak olarak, kentin “patrimoine” (kültürel mirasını) dikkate almaz. (Frey, 2004, 2.) Prost, K. Afrika’da, başlarda, kolonyal temelde bir planlamacılık uygular. Prost, sonraki dönemlerinde ise, K. Afrika’da, yerel-vernaküler kentsel yapı üzerine araştırma ve deneyimleri arttıkça, tarihselci ve korumacı planlama yöntemini benimser. 20. Yüzyılın başlarında, kolonyal planlama yöntemleri yanında daha gelişmiş ve modern kent planlama dinamikleri, teknikleri bulunmaktadır. Prost, geçmiş planlama yöntemleri gibi, 20. Yüzyılın bu yenilikçi modern yöntemlerinden de yararlanır. Yalnız, dönemin modern kent planlama yöntemlerini değil, bu yenilikçi yöntemlerden seçtiği, kendine özgü yeni yöntemleri de, planlamalarına katar. Prost, K. Afrika’daki ilk planlamalarında, kolonyal sistemde, *Beaux-Art* (Güzel Sanatlar) uygulamalarından başlayarak, zaman içerisinde değişimler gösterir. K. Afrika kentlerinin kendine özgü, kültürel yapısından da etkilenmeye başlar. Bu durum, Prost’un, tarihselci yönünü ortaya çıkarır. Prost, böylece, başlarda daha katı yöntemlerle yaptığı, planlama yöntemini esneterek, kentlere daha az müdahaleci bir yöntemle, tarihselci-korumacı bir yaklaşımla yaklaşır. Sonuçta: Prost’un, Planlama yöntemi, tarihi kentlerin yerel, vernaküler dokusuna uyumlu, daha korumacı bir yönetime dönüşür.

Şekil 3. Prost, Fez Planı, eski kente eklemlenen, kolonyal, yıldız şeklindeki; yeni Fez Kenti Planı, Kaynak, IFA Archives, Paris.

H. Prost'un, Fez Kenti Planlaması, Kolonyal planlamadan, tarihselci-korumacı yönetime doğru geçişi

Fez kenti planında, ise, Prost'un planlamalarındaki, değişimin ilk dönüm noktası görülür. Prost, Fez'de, ilk olarak, farklı bir planlama yöntemi uygular. Prost, Fez kentinde, eski kente benzer yeni bir kent oluşturur. (Pinon, 2010, 52) Kentin, tarihi eski dokusuna dokunmadan, yeni planladığı, *Beaux-Art* planlı kenti, eski kente eklemler. (Şek.03) Fakat, temelde, kolonyal sistemde olsa da, Fez kenti Planı, diğerlerinden farklı karma bir sistemdir. Prost, Fez Planında; temelde, *Beaux-Art* planlı gibi algılansa da, detayında, tarihselci ve korumacı yöntemi benimser. (Merlin,1991, 27) Frey, Prost'un, tarihselci söylemlerden de etkilendiğini belirtir. Prost, planlamalarında, kültüralist-tarihselci ideolojide C.Sitte ve korumacı kent teorilerinden de etkilenmiştir. Prost'un, planlamalarında, özellikle, "espace public" (kamusal alan-meydan) anlayışı, C.Sitte gibi, korumacı bir söylemden etkilenmekteydi. (Frey, 2004, 6)

Şekil 4. Prost, Tunus Kent Planı, alt bölgede; Ville Nouvelle (Yeni Kent) ızgara Planlı kent şeması. Üstte; eski kente eklenmiş, ızgara planlı düzenlemeler. Geri planda, kentin tarihi, eski, düzensiz, organik dokusu. Prost, Tunus, İmar Planı. Kaynak, IFA Archives, Paris.

Prost yöntemi, korumacı ideallerden de etkilenir. Fakat, Prost yöntemi, aynı zamanda Cerda gibi modern söylemleri de, geleneksel söylemlerle bir sentez ile birleştirir. Tüm bunların ötesinde, Prost ideali: temelinde, Sosyal-Müze'nin kurucusu Le Play'in “sosyal” ve “insan” odaklı, 20. yüzyılın modern sosyal ideallerini de içerir. Prost, Fez planlamasında, tarihi kente dokunmaz. Yeni kenti, tarihi kentin dışında planlar ve tarihi kente eklemeler. Böylece, Prost, Fez kentinde, yeni kenti, eski kente benzer kurgular. Prost'un, bu yöntemi; Cerda'nın Barselona'da, eski kente eklenen, planlama yöntemini de çağırıştır. Prost, Fez planında, eski kente, eklenen, yeni, yıldızvari planlı, kolonyal kent planı yerine, tarihi kentin, düzensiz sokak yapısına uyumlu, daha esnek, eski kentten de tarihi referanslar alan, bir planlama gerçekleştirir. Prost, bu sistemin benzerini, Kazablanka'da da uygular. Tarihi kentte, Haussmann gibi, hijyen bağlamında, kentin organik dokusuna uyumlu, çıkmaz sokak dokusunu açar ve kentte işler bir trafik ağı oluşturur. Kentin bütününde, kolonyal sistemde kenti bağlantılayan yıldızvari plan açıkça okunur. Fakat, Prost, Fez kentinde, ızgara planlı, yeni “lotissements” (yapı adaları) da planlar. Prost'un, Fez'de, kente özgü, kentin, organik ve düzensiz yapılanmasına da uyum sağlayan yeni yöntemler de geliştirdiği ve bu yeni 20. yüzyıl yöntemleri de planlamasına kattığı görülür. Fez'te, yıldızvari kolonyal sistem içerisine adapte edilen ve yer yer okunabilen, yeni, ızgara planlı, karma sistem; kendinden önceki Forestier'den ve Tunus'ta da uyguladığı, 20. yüzyıldan izler taşıyan, yeni bir planlama yöntemini çağırıştır. (Şek.04) Bu yeni sistem, Prost'un, Fez kentine özgü geliştirdiği, yeni planlama yöntemidir.

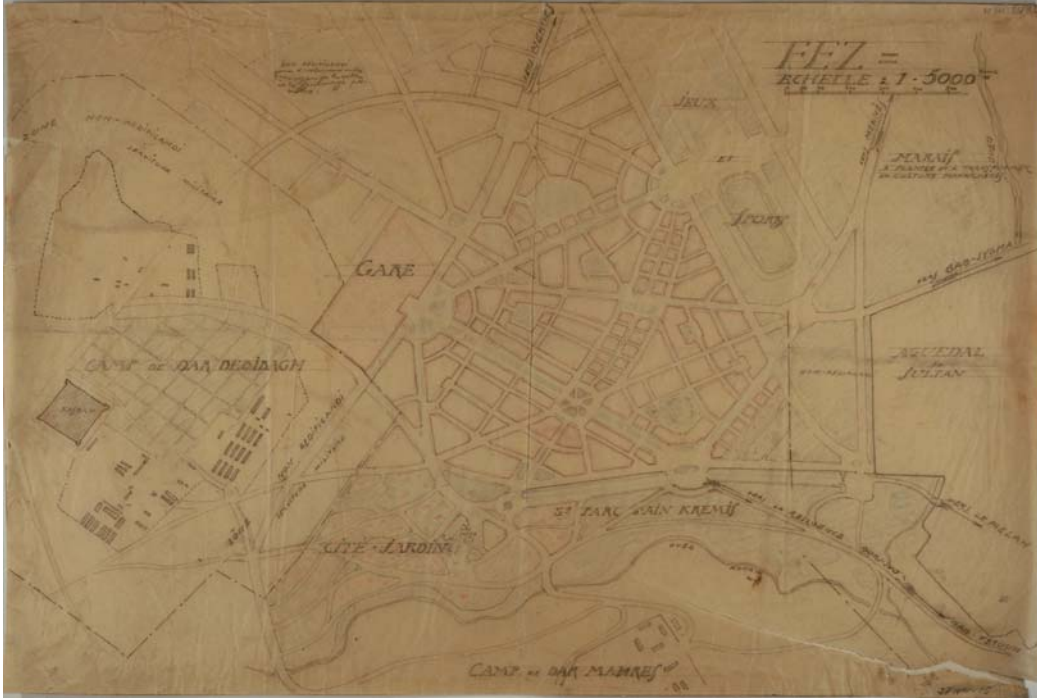
H. Prost'un korumacı ve yenilikçi planlama yöntemleri analizi ve örnekler. Morfolojik değişimlerin irdelenmesi.

Tunus'ta, kenti ızgara planlama sistemi üzerine kurgulayan H. Prost, Fez kentinde ise, kolonyal sistemde, fakat, yer yer ızgara sistemde yapı adaları eklenmiş, yıldızvari, daha esnek bir planlama yöntemi görülür. Prost, Fez kentinde, tarihi sit alanının uzağına, Avrupa kentleri gibi ızgara plan uygular. (Cohen, 2010, 55) Prost, tarihselci, korumacı bir yaklaşımla, kentin tarihi dokusuna ve Fas'daki *medinalara* dokunmaz. Prost, "Fas'taki, *medinaları* olduğu gibi bırakır ve onlara koşut kentler kurar.“ (Cohen, 2010, 55) Prost, K. Afrika'da, kentin özgün yerel-vernaküler dokusu ve “architecturale patrimoine” (mimari kültür mirası) olan, yerel konutlar “*medinalara*” da uygun planlamalar gerçekleştirir. Prost'un Fez kentinde, yeni yöntemler de geliştirdiği ve bu yeni yöntemleri planlamasına kattığı görülür. Kolonyal sistemde, *Beaux-art* temelindeki, bu ızgara planlı karma sistem, yeni bir planlama yöntemini çağırır. Bu planlama; Prost'un, Fez kentine özgü geliştirdiği bir planlama yöntemidir. Gerçekte, Prost, planlamaları: Fez, Marakeş, Meknes, Rabat gibi kentlerde, daha önce planlamalar yapan Forestier'in, 1913'de Lyautey'e sunduğu raporlardaki yönergelerden türetilmiştir. (Cohen, 2010, 53) Prost, böylece, Rabat ve Meknes ile Beraber Fez kentinde, ilk olarak, kentte, daha önce, ızgara planlı projeler ve yeşil alan düzenlemeleri çizmiş olan, Forestier'in kararlarını da uygular. Fez'de, tarihi sit alanının uzağına, Avrupa kentleri gibi damalı planla planlar. (Cohen, 2010, 55) Fakat, Prost'un “damalı planı” daha geliştirilmiş bir uygulama olarak, bilinen ızgara planlı planlamalardan farklılıklar taşır. Bu karma sistemli planlama, 20. Yüzyılda, tekrar önem kazanan ızgara planlı planlamaları da andıran, yeni bir planlamadır. 20. yüzyılda, tarihsel süreçte, antik dönemden gelen, ızgara planlamalar tekrar, önem kazanmaya başlamıştır. Fakat, Prost'un, yer yer ızgara planlı, yıldızvari, yeni kent planı; karma ve geliştirilmiş bir uygulama olarak, 20. yüzyılın modern ızgara planlı uygulamalarından ve bilinen antik dönem ızgara planlı planlamalardan farklıdır. Le Corbusier gibi modern Fransız mimar ve kent planıcuları tarafından, 20. Yüzyıl başlarında tekrar kullanılmaya başlanan modern 20. yüzyıl planlamaları gibi, aşırı müdahaleci bir planlama yöntemi de değildir. Prost planlamaları ise; temelde, kolonyal sistemde, toplum sağlığı amaçlı, *Beaux-Art* Planı kent omurgası üzerine kurgulanmış, yer yer esnetilmiş, kavisli ızgara planlamalar bu plan şemasına katılmıştır. Prost, Meknes kenti planında da, kavisli bir plan uygulamıştır. (Pinon, 2010, 34) Fez kentindeki, kavisli, esnetilmiş ızgara planlı yeni "lotissement'lar" (yapı-adaları), tipik, diagonal ve simetrik uygulanmış, yıldızvari *Beaux-Art* planlamalarından farklıdır. Bu planlama, yöntemi düzensiz, karma yapısıyla, kentin organik yapısına da uyum sağlayan ve kentin tarihi dokusu ile sokak bağlantıları yoluyla bağlantı kuran planlama yöntemidir. Prost'un bu yeni planlama yönteminde, tarih boyunca bilinen, rijit, dik açılı ızgara planlamalar, kavisli planlamayla esnetilerek, *Beaux-Art* geleneğinden gelen kentsel omurga üzerindeki ana plana yelpaze şeklinde, açılarak planlanmıştır. (Şek.05)

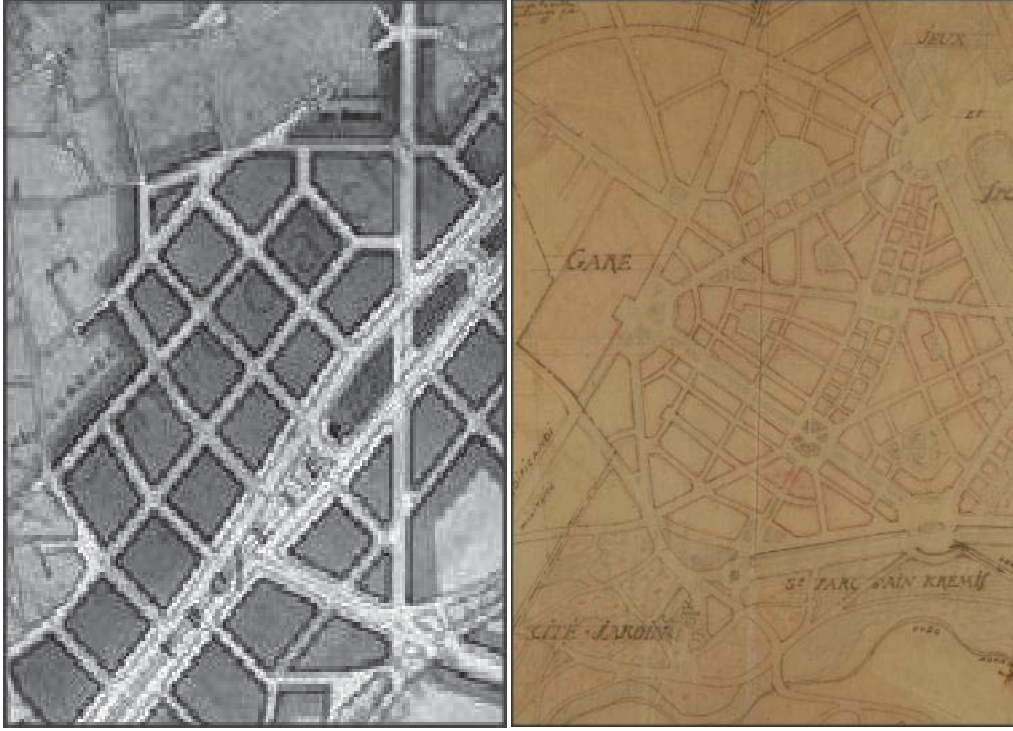
Bu sistem, kentsel planı daha da geliştirip esnetmiştir ve tarihi kent dokusuna uyumlu esnetilmiş sokaklarla bağlantılar kurmuştur. (Şek.06) Bu durumda, katı şekilci *beaux-art* ve ızgara planlamalar yerine esnetilmiş sokaklar ve tarihi kentin özgün yapısına uyumlu kendiliğinden oluşan düzensizliği çağırıştıran, esnek yapı adaları ile, tarihi kente uyumlu ve tarihi kentten referanslar taşıyan, yeni bir karma planlama yöntemi oluşur. (Şek.07-08) Fez kenti gibi, benzer şekilde, Kazablanka kenti planlaması da, Prost'un geliştirdiği karma sistemle benzerlikler taşır. Pinon'a göre: Prost'un, Kazablanka uygulaması da, “kolonyal” sistemden farklıdır. (Pinon, 2010, 25)

Şekil 5. Prost, Fez Kenti Planı, organik eski tarihi kent yapısı ve yeni, yıldızvari, kolonyal plana eklenmiş, kavisli ızgara planlamalar. Fez İmar Planı. Kaynak, IFA Archives, Paris.

Şekil 6. Prost, Fez Kenti Planı, yıldızvari, kolonyal plana yer yer eklenmiş, kavisli ızgara planlamalar. Fez İmar Planı, Kaynak, IFA Archives, Paris.

Şekil 7. Solda, Tunus Planı, detay, yerel organik kent dokusuna uyum sağlamayan, rijit-ızgara planlı düzenlemeler. Prost İmar Planı. Kaynak, IFA Archives, Paris.

Şekil.8. Sağda, Fez Kenti, detay, yıldızvari plana adapte edilmiş ve yerel dokuya uyum sağlayan, esnetilmiş, kavisli, ızgara planlamalar. Prost İmar Planı, Kaynak, IFA Archives, Paris.

Prost, Fas'taki planlama çalışmaları sırasında, yasalarla da sorunlar yaşar. Prost, kent düzenlemelerini gerçekleştirirken, Tarde gibi Fransız hukukçularla da çalışır. Sosyal-Müze'nin yasa tasarısı, Senato'nun toprak sahiplerinin haklarını kısıtlaması ile bloke edilmesi ve Fas Kralı ile yapılan pazarlıklar, kentleşme politikalarını belirleyen temel öğeler olmuştur. (Cohen, 2010, 54) Prost'un, K. Afrika'da uyguladığı yasalar, 20. yüzyılın başlarında, Sosyal-Müze tarafından, Paris Kenti planlamaları için, E. Hénard tarafından yazılmış yasalardır. E. Hénard tarafından yazılan; “*Études sur les transformations de Paris*”, (Paris Kentinin Dönüşümleri üzerine Çalışmalarda), kent toplum sağlığını belirleyen düzenlemeler oluşturulur. (Rabinow, 1991, 254) Prost, Sosyal-Müze'nin gözetiminde, K. Afrika'da, bu yasaları uygular. Fakat, Fransız yasalarının, K. Afrika'da uygulanması, beraberinde yeni sorunları da getirmiştir. Prost, Sosyal-Müzedeki yazısında bu durumu şöyle açıklar: “dokuz yabancı ülke üzerinde araştırmalar yapıldığını ve Fas gibi; (Fransız yasalarının ilk olarak uygulandığı bir ülkede, araştırmacılarının dirençle karşılaştığını belirtmektedir. Bu direnci yenmek için, gelenekler ve günlük yaşamı biraz sarsmak gerekmektedir.” (Prost, 2-3) Prost, parselleri yeniden yapılandırma Planı bağlamında, işgal edilmiş parsellerin yeniden yapılandırılması, bölünmüş mülkiyetleri bir elde birleştirme, yeniden dağıtma olanaklarını ve arazi kullanım kurallarını belirleyen, “Plan de Région” (Bölgeleme Planı) hazırlar.

Prost, Fez kentinde uyguladığı, kamulaştırmalar sonucu gerçekleştirdiği, parsel birleştirme deneyimlerini bir “model” olarak önerir.” (Pinon, 2010, 25) Ayrıca, Prost'un, Fez Kent planlarını ve Fez'de uyguladığı, kamulaştırmalar sonucu gerçekleştirdiği, parsel birleştirme

deneyimlerini; Traite d'Urbanisme (Şehircilik Bilgisi) adlı kitapta temel model olarak önermiştir. (Cohen, 2010,59) Prost, K. Afrika'da, yeni konutlar da planlamıştır. Prost'un, Fas, Cezayir'deki, konut planlama yöntemleri, iyi çözümlenmiş, konut projeleriyle bilinir. Bu yeni konutlar, dışta, kentin tarihi görünümüne ve silüetine uyumlu planlamalardır. Prost, yenilikçi yönünü, bu konutların tipolojilerine ve iç planlamalarına yansıtır. Prost, K. Afrika'daki tarihi konutlar olan, yerel, vernaküler dokudaki *medinaları* temel alan tarihi dokuya uyumlu tipolojiler geliştirir. Warton'a göre: Fas'taki *medinalar*, olağanüstüydü, dışta tarihi *medinalar* sisteminde, içte son derece modern planlamış kentlerdi. (Wright, 1991,99)

Sonuç

Prost, 20. yüzyılın başlarında, K. Afrika'daki kentlerde gerçekleştirdiği planlamalarla, bölgedeki kentlerde önemli bir kent planlama aktörü olur. Prost, birlikte çalıştığı, Lyautey'in politik görüşleriyle, ilk başlarda, K. Afrika'daki, Fez gibi kentleri, birer Fransız Koloni kenti bağlamında Planlar. Sonrasında, bu kentlerin, tarihi ve vernaküler-yerel yapısını araştırdıkça, bu kentlerin tarihi ve vernaküler dokusuna, demografik yapısına uygun yeni çözümler üretir. Prost, ilk dönemlerinde, kent morfolojisine uyum sağlamayan, koloniyal sistemde geçmiş deneyimlerini, kente aktarsa da, sonrasında, tarihi kent kimliğine uygun planlama yöntemleri geliştirir. Prost'un, K. Afrika'daki, planlama yöntemleri, 20. yüzyılın modern planlaması ve Prost'un Fransız eğitim geleneğinden ve geçmiş Fransız kent planlamasından gelen deneyimlerinin bir araya getirildiği tarihi kentlere özgü planlamalardır. Prost bu düzenlemelerde, kentin, tarihi, doğal ve morfolojik yapısına daha az müdahaleci bir planlamayı amaçlar. Prost'un, İstanbul'un planlamasındaki yönteminde de, geçmiş planlama deneyimleri, Fas ve Cezayir'deki tarihi kent planlamaları önemli rol oynamıştır. 1930'larda, Prost, Fas planlamalarının başarısı sonucunda, oldukça saygınlık kazanır ve Fas'da konuk edilen tanıtımcılar sayesinde adı tekrar anılmaya başlar. (Cohen, 2010, 65) 1933 yılından itibaren de, 2. Dünya savaşına kadar, Maurice Rotival ile birlikte, Cezayir planları üzerinde çalışır. (Cohen, 2010, 65) Prost, K. Afrika, tarihi Fas, Cezayir, Tunus gibi kentlerdeki deneyimleri sonucunda, İstanbul Planlaması için uygun görülmüş ve İstanbul kenti planlaması için Atatürk tarafından davet edilmiştir. Prost'un, Fas deneyimleri ve planlamaları, daha sonra, İstanbul'daki planlamasında kullandığı, adeta, bilgi birikim ve deneyimlerini oluşturmuştur. Prost, K. Afrika ve Fas'daki tarihi kent planlama yöntem ve deneyimlerini, yine, Fez gibi tarihi bir kent olan İstanbul'daki planlamalarına da aktaracaktır. Prost'un, İstanbul'da, yeni konut alanları açma ve kent dokuları, "lotissements" (yapı-adaları) oluşturma konusundaki planlama yöntem ve teknikleri, tarihi ve kültürel dokuda, K. Afrika ve Fez'deki esnek ve esnetilmiş tarihi kente uygun kent planlama deneyimlerini çağırıştırır. Pinon, bu konuya dikkat çeker. Fas'taki, *medinaların*, İstanbul'a göre, daha iyi planlama yöntemleri içerdiğinden söz eder. Öyle ki, Fas'da, daha iyi planlamalar gerçekleştiren Prost, nasıl olur da, İstanbul'da bu kadar aşırı müdahalelerde bulunabilmiştir? (Pinon, 2010, 73) Fakat, Fas ya da Cezayir'deki, planlama yöntemleri, ilk başlarda kente müdahaleci planlamalar gibi görülse de, bunlar, İstanbul planlamasına göre daha az müdahaleci ve mevcut tarihi kentsel dokuya uygun planlanmış kentlerdir. Prost'un, K. Afrika'da, tarihi kentlerde, dikkate değer aşırı müdahale ve yıkımlarda bulunmadığı görülür. Prost'un, K. Afrika'daki planlamaları, koloniyal temelde, şekilci çalışmalar olsa da, daha az müdahaleci ve daha az yıkımlara sahip olduğu için, sonuçta; bu planlamaları başarılı bulunur ve İstanbul gibi kentlerdeki, aşırı müdahaleci ve aşırı yıkımlara sebep olan düzenlemeleri ile daha çok eleştirilir.

KAYNAKLAR

- Barattucci, Chiara, (2006) "Le Zoning Dans l'Urbanisme Italien et Français du XX. Siècle, Urbanisme, Septembre-Octobre, N.344.
- Cohen, Jean-Louis, (2010) "Büyük Peyzajlardan, Metropollere: H. Prost." İmparatorluk Başkentinden, Cumhuriyet'in Modern Kentine, Henri Prost İstanbul Planlaması (1936-1951) İst. Araştırmaları Enstitüsü , İstanbul.
- Frey, J.P., (2004) "Henri Prost (1874-1959), Parcours d'un Urbaniste Discret (Rabat, Paris, Istanbul...)", in: Urbanisme, n° 336: Utopie(s), mai-juin.
- Frey, J.P., (2004) Henri Prost, Kaynak; (<http://urbanisme.upec.>), Erişim Tarihi: 04.06.2015.
- Frey, J.P., (2011) "Henri Prost " , Paquot, Thierry, Les Faiseur De Villes, Infolie Editions, Paris.
- Pinon, P., (2010) "Henri Prost et le plan directeur d'İstanbul: une ouvre inacheveé" , Urbanisme, septembre-octobre 2010-N 374.
- Pinon, P., (2010) "Henri Prost: Paris'ten Roma'ya, Fas'tan İstanbul'a", İmparatorluk Başkentinden, Cumhuriyet'in Modern Kentine, Henri Prost İstanbul Planlaması (1936-1951) İst. Araştırmaları Enstitüsü , İstanbul.
- Pinon, P. (2010) "H.Prost'un Şehirciliği ve İstanbul'un Dönüşümleri." İmparatorluk Başkentinden, Cumhuriyet'in Modern Kentine, Henri Prost İstanbul Planlaması (1936-1951) İst., Araştırmaları Enstitüsü , İstanbul.
- Prost, Henri, "L'Urbanisme Au Point de Vue Technique", Monsarrat, Gaston, "L'Urbanisme Au Point de Vue Administratif" L' Urbanisme, Les Cashiers du Redressent Française, N.16., Edition, de La S.A.P.E, Paris.
- Rabinow, Paul, (1991) French Modern, Norms and the Forms of the Social Environment, MIT Press.
- Wright, G.,(1991) The Politics of Design in French Colonial Urbanism, Univ. Chicago Press.